

Postmünaqişə dövrünün xarici siyasət strategiyası: TDT çərçivəsində intensivləşən əlaqələr

Prezident İlham Əliyev cari il yanvarın əvvəlində yerli televiziya kanallarına müsahibəsində vurğuladı ki, müstəqillik illərində Azərbaycan 30-a yaxın dövlətlə strateji tərəfdaşlıq münasibətləri qurub, onlardan 25-i ilə müvafiq siyasi sənədlər imzalanıb. Bu dövlətlərin 10-u Avropa İttifaqının üzvüdür. Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatında (TDT) təmsil olunan bütün ölkələrlə strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinə malikdir. Ümumilikdə isə Avropa Siyasi Birliyində təmsil olunan 16 dövlət Azərbaycanın strateji tərəfdaşlarıdır ki, bu da ölkəmizin artan beynəlxalq nüfuzunun göstəricisidir.

Qeyd edilməlidir ki, Avropa Siyasi Birliyi təşkilat deyil, siyasi dialoq platformasıdır, lakin həmin platformada bu qədər geniş tərəfdaşlıq şəbəkəsinə malik olmaq mühüm diplomatik nailiyyətdir. Azərbaycan bəzi dövlətlərlə strateji tərəfdaşlıqla yanaşı, müttəfiqlik münasibətlərini təsbit edən beynəlxalq müqavilələr də imzalayıb. Bu ölkələr sırasında qardaş Türkiyə, Özbəkistan və Qazaxıstan xüsusi yer tutur.

Azərbaycan sülhün bərqərar olunması istiqamətində ardıcıl və prinsipial siyasət aparır

İşğal dövründə Azərbaycanın strateji tərəfdaşlıq siyasətinin əsas şərti Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinin ölkəmizin ərazi bütövlüyü və suverenliyi çərçivəsində, xüsusilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü il qətnamələri əsasında həllinə birmənalı dəstək idi. Bu prinsipial mövqe Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilmiş, Prezident İlham Əliyev tərəfindən isə ardıcıl şəkildə qorunmuşdur. Ərazi bütövlüyümüz bərpa olunduqdan sonra da qarşılıqlı suverenlik və ərazi bütövlüyünə hörmət prinsipi Azərbaycan xarici siyasətinin dəyişməz əsası olaraq qalır.

Strateji tərəfdaşlıq yalnız siyasi və iqtisadi sahələri deyil, eyni zamanda müdafiə, müdafiə sənayesi və təhlükəsizlik istiqamətlərində intensiv əməkdaşlığı da əhatə edir. Bu çərçivədə Xarici İşlər nazirlikləri və dövlət başçıları səviyyəsində müntəzəm siyasi məsləhətləşmələr aparılır, regional və global məsələlər üzrə mövqələr uzlaşdırılır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü və siyasi iradəsi ilə postmünaqişə dövründə sülh prosesi ardıcıl və prinsipial xətt üzrə irəliləyir. Bu proses artıq yalnız regional deyil, global əhəmiyyət daşıyan siyasi gündəm kimi aparıcı beynəlxalq aktorların diqqət mərkəzindədir. Dövlət başçısının Yaxın Şərq Sülh Sammitində iştirakı Azərbaycanın sülhyaratma təşəbbüslərinin və postmünaqişə təcrübəsinin beynəlxalq səviyyədə qəbul və təqdir olunduğunu açıq şəkildə nümayiş etdirdi.

Son onilliklər ərzində formalaşdırılan Azərbaycanın xarici siyasət strategiyası regional balansın qorunması ilə yanaşı, global müstəvidə dayanıqlı tərəfdaşlıq şəbəkəsinin qurulmasına yönəlib. İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra yaranan yeni siyasi və təhlükəsizlik reallıqları, nəqliyyat-tranzit xəritəsinin yenidən formalaşması və beynəlxalq sistemdə güc mərkəzlərinin dəyişməsi Bakının çoxvektorlu, çevik və prinsipial diplomatiyasını daha da gücləndirib.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən xarici siyasət BMT Nizamnaməsinin prinsiplərinə, xüsusilə suveren bərabərlik, ərazi bütövlüyünə hörmət və daxili işlərə qarışmamaq yanaşmasına əsaslanır. Dost və tərəfdaş ölkələrlə münasibətlər strateji tərəfdaşlıq, yaxın dövlətlərlə isə müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəldilir.

Prezident İlham Əliyevin strateji baxışına əsaslanan diplomatik fəaliyyət nəticəsində Azərbaycanın mövqələri beynəlxalq arenada əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmlənib. Bunu müxtəlif beynəlxalq platformalarda dövlət və hökumət başçılarının açıq bəyanatları, eləcə də Avropa Siyasi Birliyinin Zirvə görüşləri, Yaxın Şərq Sülh Sammiti, Türk Dövlətləri Təşkilatının sammitləri və ikitərəfli səfərlər aydın şəkildə təsdiqləyir.

Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv dövlətlərlə müdafiə, müdafiə sənayesi və təhlükəsizlik sahələrində artıq ikitərəfli formatda müsbət və uğurlu təcrübəyə malikdir. Ölkəmiz Türkiyə, Özbəkistan və Qazaxıstanla müxtəlif formatlarda birgə hərbi təlimlər keçirib və bu əməkdaşlıq öz səmərəsini verib. İndi məqsəd bu təcrübəni genişləndirərək ikitərəfli çərçivədən çıxarmaq və Türk Dövlətləri Təşkilatı səviyyəsində çoxtərəfli əməkdaşlıq müstəvisinə daşımaqdır. Prezident İlham Əliyev bu istiqamətdə mövqeyini ötən il TDT-nin Qəbələdə keçirilən sammitində açıq şəkildə ortaya qoyub və 2026-cı ildə bu formatda əməkdaşlıq istiqamətində ilkin addımlardan olan birgə hərbi təlimlərin keçirilməsi istəyimizi bəyan edib.

Bu təşəbbüsün arxasında dayanan əsas üstünlüklərdən biri Azərbaycanın qazandığı sülh və müharibədən sonrakı bərpa təcrübəsidir. 44 günlük Vətən müharibəsi və ondan sonrakı proseslər göstərdi ki, Azərbaycan təkə həərbi müstəvidə qələbə qazanmaqla kifayətlənməyib, eyni zamanda davamlı sülhün bərqərar olunması istiqamətində ardıcıl və prinsipial siyasət aparır. Prezident İlham Əliyevin ötən ilin sentyabrında BMT Baş Məclisində bəyan etdiyi "Azərbaycan müharibəni uddu və sülhü qazandı" formulasına əsaslanan təcrübəsi türk dövlətləri üçün də ciddi özünəinam mənbəyidir. Azərbaycanın uğurları beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən qəbul olunur, çünki bu uğurlar BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrinə və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq əldə edilib.

Azərbaycan-Türkiyə təcrübəsi çoxtərəfli formatda əməkdaşlıq üçün nümunədir

Azərbaycan qardaş Türkiyə ilə birgə regional təhlükəsizlik və müdafiə sahəsində əməkdaşlığın institusional əsaslarını yaratmaq üçün konkret addımlar atıb. 2021-ci ilin iyununda imzalanmış Şuşa Bəyannaməsi və 2025-ci ilin dekabrında Milli Məclisin ratifikasiya etdiyi "Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi ilə Türkiyə Respublikasının Milli Müdafiə Nazirliyi arasında qarşılıqlı hərbi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə dair Anlaşma Memorandumu" bunun üçün hüquqi əsas yaradır.

Anlaşma Memorandumu strateji müttəfiqlər olan Azərbaycan-Türkiyə arasında Şuşa Bəyannaməsində əks olunmuş müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə xidmət edir. Memorandumun məqsədi hərbi təhlükəsizlik sahəsində qarşılıqlı koordinasiyanın gücləndirilməsi, birgə təlimlərin, hərbi təhsilin və müdafiə sənayesi üzrə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsidir. Memorandum yalnız hərbi əməkdaşlıq və hərbi təhlükəsizlik sahəsindəki məsələləri əhatə edir və bu çərçivədə müdafiə sahəsində qarşılıqlı yardım, təlim, təchizat və tərəflərin birlikdə fəaliyyət qabiliyyətinin artırılmasını ehtiva edir.

Anlaşma Memorandumu həmçinin qarşılıqlı olaraq tərəflərin dövlətlərinin təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin olunması, habelə suverenliyinin və müstəqilliyinin qorunması üçün tərəflər arasında müdafiə sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsini hədəfləyir.

"Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi"ndə təsbit edilmişdir ki, "Tərəflərdən hər hansı birinin fikrincə, onun müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına və ya təhlükəsizliyinə qarşı üçüncü dövlət və ya dövlətlər tərəfindən təhdid və ya təcavüz edildiyi təqdirdə, tərəflər birgə məsləhətləşmələr aparacaq və bu təhdid və ya təcavüzün aradan qaldırılması məqsədilə BMT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə müvafiq təşəbbüs həyata keçirəcək, bir-birinə BMT Nizamnaməsinə uyğun zəruri yardım göstərəcəklər. Bu yardımın həcmi və forması təxirə salınmadan keçirilən müzakirələr yolu ilə müəyyən edilərək birgə tədbirlər görülməsi üçün müdafiə ehtiyaclarının ödənilməsinə qərar veriləcək və Silahlı Qüvvələrin güc və idarəetmə strukturlarının əlaqələndirilmiş fəaliyyəti təşkil olunacaqdır".

Sözügedən Anlaşma Memorandumu da BMT nizamnaməsinə istinad ehtiva edir. Belə ki, tərəfdaş dövlətlər birinin silahlı təcavüzə məruz qaldığı halda BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsi ilə tanınan fərdi və birgə özünümüdafiə hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün bir-birlərinə qarşılıqlı yardımın göstərilməsi öhdəliyini götürürlər. Tərəflərin bir-birlərinə hərbi yardım göstərməsi onlardan birinin sorğusu əsasında və buna dair milli qanunvericiliklərində müəyyən edilmiş qaydaya uyğun olaraq həyata keçirilir. Tərəflər dinc dövrdə yuxarıda qeyd edildiyi kimi, mütəmadi olaraq birgə hərbi təlimlər və manevrlər keçirirlər.

Qəbələ Sammiti TDT çərçivəsində müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq üçün dönüş mərhələsi ola bilər

2025-ci ilin oktyabrında Qəbələdə regional təhlükəsizlik və sabitlik mövzusunda keçirilən TDT sammiti daha geniş platformada və çoxtərəfli formatda məhz bu məqsədlərə xidmət edirdi. Bu təşəbbüs Prezident İlham Əliyevin ideyası idi və hərbi sahə ilə yanaşı, müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlığın da çoxtərəfli formatda reallaşdırılmasını gündəmə gətirdi. Məsələn, ötən il İstanbulda müdafiə sənayesinə cavabdeh qurumların birgə toplantısı keçirildi. Növbəti belə tədbirin bu il Bakıda təşkil olunması planlaşdırılır. Bu, əməkdaşlığın sistemli xarakter aldığını göstərir.

Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində inteqrasiya artıq dərinləşməkdədir. Hazırda təşkilat daxilində 35-dən artıq sahə üzrə əməkdaşlıq mövcuddur və bu siyahı davamlı şəkildə genişlənir. Hərbi, müdafiə sənayesi və təhlükəsizlik sahələrinin bu prosesə daxil edilməsi tamamilə məntiqlidir.

Türk dövlətləri arasında hərbi əməkdaşlıq ideyası coğrafi mövqe, mövcud geosiyasi şərait və ortaqlardan irəli gəlir. Bu təşəbbüs heç bir gücə qarşı yönəlməyib. Məqsəd dövlətlərarası inteqrasiyanın hərbi və müdafiə sənayesi sahəsində də davam etdirilməsi üçün konseptual çərçivə yaratmaqdır. Bunun üçün həm resurslarımız, həm siyasi iradəmiz, həm də real zərurət mövcuddur. Artıq bu konsepsiyanın praktik mərhələyə keçməsinin zamanı çatıb.

Prezident İlham Əliyevin türk dövlətləri arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq təşəbbüsünü şərtləndirən bir sıra

obyektiv və real amillər mövcuddur. Əsas amillərdən birincisi müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində güc faktorunun hələ də həlledici rol oynamasıdır. Bu gün təəssüf ki, beynəlxalq hüquq mexanizmləri effektiv şəkildə işləmir. Müdafiə ehtiyacları, regional və geosiyasi çağırışlar və çökməmiş siyasəti bu əməkdaşlığı şərtləndirən amillərdəndir. Məhz bu reallıqlar dövlətləri öz təhlükəsizliklərini təmin etmək üçün əlavə əməkdaşlıq formatları axtarmağa vadar edir. Qəbələ Sammitindən sonra müdafiə, müdafiə sənayesi və regional təhlükəsizlik sahələrində ölkələr əməkdaşlığı inkişaf etdirməyi hədəfləyirlər.

Müqayisəli beynəlxalq təcrübə də nəzərdən keçirilə bilər

Beynəlxalq təcrübədə buna bənzər modellər mövcuddur. Məsələn, Skandinaviya ölkələri arasında NORDEFKO çərçivəsində hərbi əməkdaşlıq hərbi ittifaq olmadan həyata keçirilir. NORDEFKO - Nordic Defence Cooperation (Şimali Avropa Müdafiə Əməkdaşlığı) 2009-cu ildə beş Şimali Avropa ölkəsi tərəfindən yaradılmış hərbi-təhlükəsizlik əməkdaşlıq platformasıdır. Danimarka, Finlandiya, İslandiya, Norveç, İsveçin təsis etdiyi bu qurumun hərbi ittifaq deyil və NATO kimi kollektiv müdafiə öhdəliyi yaratmır. Əsas məqsəd ölkələr arasında təhlükəsizlik və müdafiə sahəsində koordinasiyanı gücləndirmək, resurslardan daha səmərəli istifadə etməkdir. "Hərbi ittifaq olmadan hərbi əməkdaşlıq modeli" kimi təqdim olunan model göstərir ki, eyni coğrafi məkanda yerləşən, ortaq təhlükəsizlik maraqları olan ölkələr hərbi blok yaratmadan da effektiv əməkdaşlıq edə bilərlər.

Eyni zamanda ASEAN ölkələrinin müdafiə nazirləri səviyyəsində əməkdaşlıq mexanizmi göstərir ki, təhlükəsizlik sahəsində koordinasiya mütləq hərbi blok yaratmaq anlamına gəlmir.

ADMM, ASEAN Defence Ministers' Meeting - Cənub-Şərqi Asiya Dövlətləri Assosiasiyasına (ASEAN) üzv ölkələrin müdafiə nazirlərinin rəsmi əməkdaşlıq platformasıdır. 2006-cı ildə yaradılan ADMM-də ASEAN-ın 10 dövləti - İndoneziya, Malayziya, Sinqapur, Tailand, Filippin, Bruney, Vyetnam, Laos, Kamboca, Myanma təmsil olunur. Əsas məqsədi regionda etimadın möhkəmləndirilməsi, təhlükəsizlik dialoqunun inkişafı, qeyri-ənənəvi təhlükələrə qarşı birgə yanaşma, müdafiə sahəsində şəffaflıq və koordinasiyanın təminatıdır. ADMM hərbi ittifaq deyil, NATO tipli kollektiv müdafiə mexanizmi yaratmır.

Hətta 2010-cu ildə ADMM-in genişləndirilmiş formatı - ADMM-Plus təsis edildi. ASEAN ölkələri ilə yanaşı, ABŞ, Çin, Rusiya, Yaponiya, Cənubi Koreya, Hindistan, Avstraliya, Yeni Zelandiya burada təmsil olunur. Məqsəd ASEAN ilə böyük güclər arasında təhlükəsizlik dialoqu, regionda balanslaşdırılmış və inklüziv təhlükəsizlik mühiti yaratmaq, qarşılıqlı qarşılıqlı alınmasıdır.

Prezident İlham Əliyev türk dövlətləri arasında hərbi əməkdaşlıqdan danışırkən heç də hərbi blok və ya ittifaq yaradılması niyyətində olmadığını açıq şəkildə ifadə etdi. Buna baxmayaraq, bəzi dairələr bu təşəbbüsü bilərəkdən təhrif edərək onu təhdid kimi təqdim etməyə, hələ formalaşma mərhələsində olan əməkdaşlığa kölgə salmağa və təzyiq aləti kimi istifadə etməyə çalışırlar. Bir daha vurğulamaq lazımdır ki, türk dövlətləri arasında irəli sürülən hərbi əməkdaşlıq təşəbbüsü hər hansı dövlətə və dövlətlər birliyinə qarşı yönəlməyib və bu, klassik anlamda hərbi ittifaqın yaradılması kimi qiymətləndirilməməlidir.

Rizvan NƏBİYEV, Milli Məclisin deputatı, siyasi elmlər doktoru